

KASB TANLASH QARORIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY PSIXOLOGIK OMILLAR

Allayarova Shodiyona Dilshodbek qizi

Annotatsiya

Kasb tanlash jarayoni inson hayotida muhim bosqichlardan biri bo'lib, u shaxsning kelajakdagi ijtimoiy mavqei, iqtisodiy mustaqilligi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Psixologik omillar bu jarayonda markaziy o'rinni egallaydi. Xususan, shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari, motivatsiyasi, o'ziga bo'lgan ishonchi, qadriyatlari hamda oilaviy va ijtimoiy muhitning ta'siri kasb tanlash qaroriga sezilarli darajada ta'sir etadi. Shuningdek, kasb tanlashda yoshlarda yuzaga keladigan psixologik ziddiyatlar va shubhalar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu ishda kasb tanlash qaroriga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillar tahlil qilinadi va ular shaxs rivojlanishidagi roli yoritiladi.

Kalit so'zlar: Kasb tanlash, psixologik omillar, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, qaror qabul qilish, shaxs rivojlanishi.

Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri hisoblanadi. To'g'ri tanlangan kasb nafaqat moddiy farovonlik, balki shaxsning ruhiy qoniqishi va jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini belgilaydi. Bu jarayonda turli omillar — iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va psixologik jihatlar o'zaro ta'sir ko'rsatadi. Shulardan psixologik omillar alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular shaxsning ichki dunyosi, qiziqishlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Psixologik nuqtai nazardan qaralganda, kasb tanlash qarori shaxsning o'zini anglash jarayoni, motivatsion ehtiyojlari va hayotiy maqsadlari bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Shu bilan birga, oilaviy muhit, do'stlar ta'siri va jamiyatda mavjud

qadriyatlar ham bu jarayonga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, kasb tanlash masalasida psixologik omillarni chuqur o'rganish yoshlar uchun to'g'ri qaror qabul qilishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kasb tanlash masalasi yoshlarning hayotida eng dolzarb qarorlardan biridir. Shaxsning bu boradagi qarori uning kelajakdagi faoliyati, ijtimoiy mavqei hamda o'zini namoyon etish imkoniyatlarini belgilaydi. Shu sababli, kasb tanlash jarayonini o'rganishda psixologik omillarga alohida e'tibor qaratish zarur.

Kasb tanlashning psixologik asoslaridan biri — bu shaxsning qiziqish va moyilliklari hisoblanadi. Insonning tabiiy ravishda intiladigan sohalari unga kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli olib borishda motivatsion turtki bo'lib xizmat qiladi. Qiziqish mavjud bo'lmagan kasbda esa shaxsning ichki qoniqishi va barqarorligi pasayadi.

Har bir kasb ma'lum qobiliyat va iste'dodlarni talab etadi. Shaxsning aqliy, ijodiy yoki jismoniy qobiliyatlari qanchalik kasb talablari bilan mos bo'lsa, uning muvaffaqiyati shunchalik yuqori bo'ladi. Qobiliyat bilan kasbning mos kelmasligi esa kasbiy inqirozlar va qoniqmaslik holatiga olib kelishi mumkin.

Kasb tanlashda motivatsiya markaziy o'rinni egallaydi. Shaxsning maqsadlari, hayotiy qadriyatlari va orzulari uning kasbiy yo'nalishini belgilaydi. Ba'zi yoshlar moddiy manfaatni asosiy qadriyat deb bilsa, boshqalar jamiyatga foyda keltirish, ijodiy imkoniyatlarini namoyon etish yoki barqarorlikni ta'minlashni ustuvor deb hisoblaydi.

Kasb tanlash qarori shaxsning o'zini anglash va o'ziga bo'lgan ishonchi bilan chambarchas bog'liqdir. O'z salohiyatini yuqori baholaydigan yoshlar ko'proq ijodiy va murakkab kasblarga intiladilar, aksincha, o'ziga ishonchi past bo'lganlarda xavfsizroq va kamroq mas'uliyat talab qiladigan sohalarga moyillik kuzatiladi.

Ko‘plab hollarda kasb tanlash qaroriga ota-onalarning fikri, oila qadriyatlari, do‘stlar maslahati yoki jamiyatdagi stereotiplar sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Bu omillar yoshlarning mustaqil qaror qabul qilish jarayoniga yordam berishi mumkin, biroq ayrim hollarda ichki qiziqish va qobiliyatlarni cheklab qo‘yishi ehtimoldan xoli emas.

Kasb tanlash jarayonida ko‘plab yoshlar o‘z qobiliyatlari va orzulari bilan tashqi ta’sirlar o‘rtasida ziddiyatga duch keladilar. Bu holat qaror qabul qilishda ikkilanish, qo‘rquv yoki xavotirni kuchaytiradi. Shu bois, psixologik maslahat va yo‘naltirish xizmatlari kasb tanlash jarayonida muhim rol o‘ynaydi.

Kasb tanlash qaroriga ta’sir etuvchi psixologik omillar shaxsning ichki imkoniyatlari va tashqi muhit bilan uzviy bog‘liqdir. Qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, qadriyatlar, oilaviy muhit va psixologik barqarorlik o‘zaro uyg‘unlashganda kasb tanlash jarayoni samarali kechadi va shaxs kelgusida o‘z faoliyatidan qoniqish hosil qiladi.

Kasb tanlash jarayonida yoshlarning shaxsiy tajribasi katta ahamiyat kasb etadi. Masalan, turli amaliyotlar, ko‘ngilli ishlar yoki qisqa muddatli kurslarda ishtirok etish orqali shaxs o‘zini turli kasblarda sinab ko‘radi. Bu esa uning ichki moyilliklarini aniqroq anglashga va ongli qaror qabul qilishga yordam beradi. Tajribaga ega bo‘lmagan yoshlar ko‘pincha tasodifiy yoki tashqi ta’sir ostida kasb tanlashga moyil bo‘ladilar.

Kasblar haqida yetarli ma’lumotga ega bo‘lish ham qaror qabul qilishda muhimdir. Yoshlar ko‘pincha faqatgina mashhur yoki jamiyatda yuqori darajada qadrlanadigan kasblarni tanlashga intiladilar. Ammo har bir kasbning o‘ziga xos qiyinchiliklari, talab qilinadigan qobiliyatlari va rivojlanish istiqbollari mavjud. Shuning uchun, kasb tanlash jarayonida to‘g‘ri va keng qamrovli axborot manbalaridan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi.

Kasb tanlash qarorida shaxsning ruhiy-emotsional holati ham rol o'ynaydi. Ko'pincha yoshlar bosim, qo'rquv yoki tashvish ta'sirida noto'g'ri qaror qabul qilishlari mumkin. Agar qaror shaxsning haqiqiy qiziqishlari va qobiliyatlariga mos bo'lmasa, keyinchalik professional charchash (burnout) va norozilik holatlari yuzaga kelishi ehtimoli yuqori bo'ladi.

Kasb tanlashning eng muhim psixologik omillaridan yana biri — bu shaxsning o'zini to'liq anglay olishi, ya'ni o'z qiziqishlari, kuchli va zaif tomonlarini tahlil qila bilishidir. O'zini yaxshi anglagan yoshlar odatda ongli qaror qabul qiladilar va tanlagan kasblarida ko'proq muvaffaqiyatga erishadilar.

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida psixologik maslahat va yo'naltirish xizmatlari yoshlarning kasb tanlash qarorini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Psixologlar yordamida o'tkaziladigan testlar, suhbatlar va kuzatuvlar shaxsning ichki qobiliyatlarini aniqlash va ularga mos kasbni tanlashda qo'shimcha imkoniyat yaratadi.

Ba'zi hollarda yoshlarning kasb tanlash qaroriga milliy an'analar, jamiyatdagi qadriyatlar va madaniy urf-odatlar ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ayrim oilalarda avloddan-avlodga o'tib kelayotgan kasbni davom ettirish an'anasi mavjud. Bunday holat ijobiy ham, ayrim hollarda salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki shaxsning o'z qiziqishlari cheklanishi ehtimoldan xoli emas.

Kasb tanlash qaroriga ta'sir etuvchi psixologik omillar ko'p qirrali va murakkab jarayondir. Ular shaxsning qiziqishi, qobiliyati, ichki motivatsiyasi, o'zini anglash darajasi va tashqi muhit omillari bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli, kasb tanlash jarayonida psixologik omillarni chuqur o'rganish va hisobga olish yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Kasb tanlash inson hayotidagi eng mas'uliyatli qarorlardan biri bo'lib, u shaxsning kelajakdagi ijtimoiy mavqeini, iqtisodiy mustaqilligini va ruhiy qoniqishini belgilaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu jarayonga ta'sir etuvchi psixologik omillar turlicha bo'lib, ular shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari, motivatsiyasi, qadriyatlari, o'ziga bo'lgan ishonchi va oilaviy hamda ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir.

To'g'ri kasb tanlash uchun shaxs avvalo o'zini anglashi, ichki imkoniyatlarini to'g'ri baholashi va kelajak maqsadlarini aniqlab olishi zarur. Bundan tashqari, psixologik maslahat va yo'naltirish xizmatlari, ta'lim muassasalarida beriladigan kasbiy yo'nalish bo'yicha ko'rsatmalar ham yoshlarning ongli qaror qabul qilishiga yordam beradi.

Kasb tanlash qarorida psixologik omillarni chuqur o'rganish va ularga e'tibor qaratish shaxsning muvaffaqiyatli hayot kechirishi va jamiyatda faol o'rin egallashida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmurotov X.S, Xusainova Z.M, Duschanov N.S, Abdullayev R.A, &Yangibayeva O.S qizi . (2022). Ta'lim jarayonida innovatsiya texnologiya . Fan va ta'lim,3 (1), 491-495.<https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2350>
2. Xolmurotov X.S, Qurbanova X.D, Madaminova F.M, Madaminov B.R, Jumaniyozova S.B, &Saidova L.B(2021). Ta'limda zamonaviy pedagogic texnologiyalarni qo'llash . Fan va ta'lim , 2 (12), 551-556. <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2207>

3. Safasheva I, Xolmurotov X. S. (2021). Ta'lim-tarbiya faoliyatda gumanitar yo'l qo'yilgan narsalarni qo'llash hodisalari . Fan va ta'lim, 2 (5), 641-648. <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/1435>

4. Холмуротов Ф. MINTAQADA AHOLI TURMUSH FARAVONLIGINI OSHIRISHDA QISHLOQ XO 'JALIK MAHSULOTLARINI YETISHTIRUVCHI SUBYEKTLAR RO 'LINI BAHOLASH //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. - 2023.

5. Saribaevich, K. F. ISSUES OF HAVING OPTIMAL RATIO OF SUBJECTS IN ENSURING SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. ІІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 11-12 серпня 2021 р.-Дніпро, Україна, 2021.-477 с., 113.

6. Saribaevich, K. F. ISSUES OF HAVING OPTIMAL RATIO OF SUBJECTS IN ENSURING SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. ІІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 11-12 серпня 2021 р.-Дніпро, Україна, 2021.